

відхилення можуть мати також негативне значення, якщо вони перешкоджають прогресивному розвитку (зокрема, злочинність). Водночас незалежно від того, як відповісти на запитання про походження людства (еволюційне, від Бога чи інопланетян), необхідно за кожною людиною визнати абсолютну цінність, або, за висловом І. Канта, «статус самоцінності»; при цьому особистість не має бути зняряддям здійснення чийось планів [3, с. 83].

Після цієї привабливої декларації автор наводить приклади того, як порушується головна цінність – *свобода* особистості в різних суспільствах і чим соціологи пояснюють феномен «втечі від свободи». Історія людства, як зазначає І. Петрухін, свідчить про те, що політики і влада завжди використовують людину в своїх егоїстичних цілях, посилаючись на суспільні інтереси і благо людини. Зокрема, він наводить слова Е. Фромма про те, що в період фашистської Німеччини мільйони людей відмовилися від свободи з таким самим запалом, як їхні батьки боролися за неї, і порівнює вказані процеси з процесами в Росії наприкінці 90-х років. Цінність людської особистості зменшується у зв'язку з культом грошей, багатством, з одного боку, та зубожінням – з другого. Однак у підсумку автор критикує колективізм і зупиняється на ідеї природного права та природних прав, за якими стоять цінності, які, проте, по-різному уявляються у різні періоди людської історії. Проте, як зазначає І. Петрухін, нині природні права – еталони поведінки, закріплені в міжнародних актах [3, с. 84–90].

Загалом слід зазначити, що прибічники універсальних природних прав людини і погляду на право під кутом зору природного права найчастіше є поганями діалектиками. Адже, як зазначають, зокрема, В. Карташкін та О. Лукашова, каталог прав людини, проголошений у Загальній декларації прав людини 1948 р., був заснований на *європейських* цінностях. Однак із плином часу стало зрозуміло: те, що було самоочевидним для європейського мислення, важко сприймалося народами низки регіонів і культур, що належать до інших цивілізацій. Не випадково після Європейської конвенції з прав людини 1950 р. були прийняті Американська конвенція 1969 р., Африканська хартія прав людини і прав народів 1981 р., Ісламська декларація прав людини 1990 р. й Арабська хартія прав людини 1999 р. У зв'язку з цим американський правознавець Г. Берман зауважує, що в сучасних умовах представники Сходу і Півдня пропонують альтернативи законові людини Заходу, і сам Захід засумнівався в універсальній придатності свого традиційного уявлення про право, особливо для незахідних культур.

Пояснення цьому, вважають автори, слід шукати в нерозривному зв'язку змісту прав людини з системою інших нормативних регуляторів – релігії, моралі, звичаїв, традицій, з вищими цінностями того чи іншого цивілізаційного або культурно-історичного типу. Ці цінності визначають положення людини в суспільстві – міру свободи, рівності, справедливості відповідно до її світосприйняття [4, с. 39–42].

Однак на діалектику цього зв'язку І. Петрухін не зважає, заперечуючи колективізм із позиції «природного права» і природних прав людини. Однак з набору його тверджень можна зробити єдиний логічний висновок, а саме, що цінність особистості для права визначається реальною *соціальною* цінністю людини, а не тим, що про неї думають філософи, або тим, як сама особистість себе цінує, яку має *самоповагу*. Соціальна цінність особистості вимірюється *ступенем поваги* до неї з боку інших людей, тих соціальних груп, до яких вона належить, а зрештою, суспільства загалом. А така повага тим більша, чим більше людина працює на інтереси суспільства. Натомість у праві (включаючи сучасне право) зазначена суспільна повага до людини лише так або інакше відображається. Право може «поважати» рабовласника і ні в що не ставити раба, надавати поважні привілеї феодалу, церковнику, буржуа, «забуваючи» про повагу до кріпака, пролетарія, представника нацменшини, жінки тощо.

І коли стверджують, як, зокрема, французький філософ-інтуїтивіст А. Бергсон, що у римського громадянина самоповага зливалася з тим, що сьогодні називається націоналізмом [5, с. 71], то на це необхідно зауважити, що в основі самоповаги особистості лежить суспільна повага до неї, а не навпаки. І навіть те ж римське суспільство поважало своїх громадян по-різному: кого більше, кого менше, а декого і взагалі не поважало. Так, С. Шевцов наводить положення із Закону XII Таблиць, згідно з яким, якщо батько тричі продасть сина (а всі члени родини повністю перебували у власності її глави), то син стає вільним від влади батька. Вказаний закон, на думку автора, був викликаний зловживаннями батьком владою над своїми дітьми, використанням ним влади власника негідним чином [1, с. 320]. Яка вже тут «повага» особистості...

Взагалі треба мати на увазі, що права людини в політичній теорії не мають однозначного трактування. В ортодоксальному *лібералізмі*, на відміну від *консерватизму*, права людини сприймаються як такі, що немовби тиснуть на суспільство, публічна влада має конвенційний (умовний та обмежений) характер, а держава розглядається як своєрідне товариство з обмеженою відповідальністю, корпорація, головне завдання якої – задовольняти приватні потреби своїх членів. У консерватизмі владі, навпаки, надається сакральне (ірраціональне або надраціональне) значення і стверджується її зв'язок з Абсолютом (Надцінністю, Богом), і цим визначається мета усього соціального життя індивідуальної особистості

і колективної (соціального співтовариства, держави). З людських чеснот однією з найважливіших є потреба соціального служіння, бажання виконати свій моральний обов'язок. Тому свобода і право виправдовуються належністю до вищого розумного начала, особистість зв'язана служінням загальному благу, а держава є його виразником. Держава постає верховним союзом і духовним організмом, якому підпорядковується громадянське суспільство і до якого громадяни ставляться як частини до цілого. Права людини визначаються державою, а природні невідчужувані права заперечуються.

У зв'язку з цим стосовно невідчужуваних прав знайий російський правознавець XIX ст. Б. Чичерін зауважував, що в дійсному житті немає ані безумовної свободи, ані абсолютної гарантованості і невід'ємності життя: адже навіть найцінніше у людини – її життя може бути відняте за злочин або піддане загрози на війні; свобода може піддаватися обмеженню не лише за проступок, а й за звичайною підозрою або з метою суспільної безпеки; власність також піддається утиску податками на розсуд влади, вона ж примусово може бути відчужена в ім'я суспільної користі [6, с. 55].

А окрім лібералізму і консерватизму є ще теорія *марксизму*, їхня своєрідна «золота середина»...

Р. Іеринг, звичайно, мав рацію, коли пов'язував цінність особи для права в *класовому* суспільстві з приватною власністю, як із матеріальною силою одиначної особистості. Та чи є тут насправді цінність *особистості*? Чи не підміняють поняттям «особистість» те, що нею не є, зокрема, умови її буття? *Сила особистості* виявляється не як сила власності (що є відношенням), а як *робоча* сила особистості; вона виявляється через саму життєдіяльність, через працю, завдяки якій тільки й може існувати власність. Тому справжню цінність для суспільства людина становить не у ролі власника, а виключно як *трудоця* людина. При цьому немає значення, у матеріальному чи духовному виробництві людина здійснює труд, реалізує свою особистість.

З цього випливає єдиний висновок: *лише в суспільстві трудящих людина являє собою дійсну соціальну цінність* і як така є справжньою цінністю також для права. У цьому мене переконує практика радянського суспільства, моя робота в сфері права. Я добре пам'ятаю, як у 70–80-ті роки була захищена трудоця людина, як право і вся правова система держави працювала на трудоцю людину, її соціальні права. Не випадково критики радянської системи ведуть мову переважно про політичні права і свободи, не торкаючись тих соціальних прав. А сьогоднішнє право і вся правова система «поважає» не особистість, а особу власника, переважно нетрудову власність тих, хто грабує трудящих на основі «природного» права власності, всупереч навіть природному праву людини на життя. Якщо вже говорити про «природне право людини», то *природа* перетворила тварину в людину не завдяки власності, а через *працю*. Особистістю ж людину робить не природа, а суспільство, знову-таки завдяки праці. Приватна ж власність, навпаки, повертає людську особистість до тваринного буття, що ми й бачимо останнім часом у буденному житті та з телевізійних екранів.

Саме цей факт констатує І. Петрухін, вказуючи, що «цінність людської особистості зменшується у зв'язку з культом грошей, багатством на одному боці та зубожінням – на другому». Проте ідеологічна заангажованість заважає йому усвідомити дійсну причину падіння цінності людської особистості в сучасному суспільстві та праві.

Використані джерела

1. Шевцов С. П. Метаморфози права. Право и правовая традиция / С. П. Шевцов. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 408 с.
2. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 752 с.
3. Петрухин И. Л. Человек как социально-правовая ценность / И. Л. Петрухин // Государство и право. – 1999. – № 10. – С. 83–90.
4. Карташкин В. А. Международно-правовые стандарты прав человека: универсализм, регионализм, реалии / В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева // Государство и право. – 2010. – № 7. – С. 37–45.
5. Бергсон А. Два источника морали и религии / А. Бергсон ; пер. с фр., послесловие и примечания А. Б. Гофмана. – М. : Канон, 1994. – 384 с.
6. Бадирян Г. М. Права личности: исторические и теоретические аспекты обоснования и признания / Г. М. Бадирян // Государство и право. – 2006. – № 8. – С. 54–61.

Ющик О. І. Цінність особистості в праві: методологічні питання критеріїв виміру

Стаття присвячена з'ясуванню методологічного аспекту визначення у праві цінності особистості. Критично оцінюється трактування природного права як найбільш гуманного й адекватного мірила цієї цінності. Наголошено, що правове визначення цінності людини зумовлюється її соціальною цінністю, яка, зі свого боку, залежить від соціально-класової будови суспільства. Вказано на помилковість уявлення про універсальний характер прав людини на основі лише європейських цінностей, а також їх трактування з позицій консерватизму та лібералізму. Зроблено висновок, що справжню соціальну цінність людина становить не як власник, а як трудоця, а тому лише в суспільстві трудящих особистість є справжньою цінністю для права.

Ключові слова: право, цінність, особистість, суспільство, свобода.

Ющик А. И. Ценность личности в праве: методологические вопросы критериев измерения

Статья посвящена выяснению методологического аспекта определения в праве ценности личности. Критически оценивается трактовка естественного права как наиболее гуманного и адекватного мерил этой ценности. Подчеркнуто, что правовое определение ценности человека обусловлено его социальной ценностью, которая, в свою очередь, зависит от социально-классового строения общества. Указано на ошибочность представления об универсальном характере прав человека на основе только лишь европейских ценностей, а также их трактовка с позиций консерватизма и либерализма. Сделан вывод, что действительную социальную ценность человек представляет не как собственник, а как трудящийся, и поэтому лишь в обществе трудящихся личность является истинной ценностью для права.

Ключевые слова: право, ценность, личность, общество, свобода.

Yushchik O. The value of the individual in law: methodological issues of measurement criteria

The article is devoted to clarifying methodological aspects of determining the right value of the individual. Critically evaluated interpretation of natural law as the most humane and adequate measure of value. Emphasized that the legal definition of human predetermined values of social value, which in turn depends on the social class structure of society. Specified on the error of understanding of the universal nature of human rights on the basis only of European values and their interpretation from the point of conservatism and liberalism. It was concluded that the true social value of a person is not as owner but as a worker, and therefore only person in the community of workers real value to law.

Key words: right, value, personality, society, freedom.

УДК 340.1

*Наталія Миколаївна Оніщенко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України*

ПРАВОВА АНАЛІТИКА: СУТНІСНІ ПІДХОДИ, РЕАЛІЇ, РОЗВИТОК НА ПЕРСПЕКТИВУ

Не секрет, що проблематика прав людини, її можливостей, прагнень сьогодні повинна мати першочергове значення у практичному й доктринальному вимірах.

Також не є секретом, що якість нашого життя залежить від якісного законодавства і конструктивного та дієвого права. Давно в цій царині сформовані «великі напрями» і «невеликі спрямування» для досягнення певного ефекту в зазначеному форматі: це і правова політика держави з відповідними інституціями, і певні канони нормотворчості, нормопроєкування, правотворчості, правила юридичної техніки тощо. Ніби зрозумілі всі тактики для необхідного стратегічного удосконалення і підвищення ефективності в законодавчому полі. Втім, досягнутого відчутного ефекту ми, пересічні громадяни, на жаль, не відчуваємо... Крім того, без перебільшення можна зазначити, що попри всі зусилля життя пересічної людини обтяжується досить часто з прийняттям нового нормативно-правового акта і появою чергового нововведення у регулюванні відповідних суспільних відносин (чого вартують славнозвісні тарифи, регулювання життєдіяльності учасників Антитерористичної операції (АТО), членів їх сімей, дітей-сиріт тощо). Це констатують вже не тільки спеціалісти-правники, а й люди, які далекі від правової діяльності. Проте, враховуючи, що стилем спілкування і способом життя, ознакою сьогодення стає постійна констатація «погано» та «ще гірше», хотілося б не тільки обмежитися відповідною констатацією, а й зробити певні спроби, запропонувати шляхи та напрацювання задля удосконалення відповідної стратегії правотворення в умовах кризових проявів в економіці, відсічі агресії з боку Росії, запобігання гострих соціальних конфліктів. На нашу думку, повинно йтися про такий напрям наукового узагальнення, як правова аналітика. Запропонуємо словниковий доробок: «аналітичний» – той, що ґрунтується на застосуванні аналізу; той, що використовують, здійснюючи аналіз [1, с. 28]. Інше визначення: «аналітика» – вчення про те, що стосується аналізу, ґрунтується на аналізі чи використовується для нього [2, с. 24].

У такий спосіб визначимо правову аналітику як способи і прийоми, що стосуються проведення аналізу в певній правовій сфері (напрямі) задля отримання відповідного знання (вчення). Структурно правова аналітика може і повинна обіймати як відповідний аналіз уже чинних норм, так і звернення «на прогностику», на передбачення, що, можливо, дасть змогу запрограмувати необхідність, реальну дію, можливості, потенції певного нормативно-правового акта.

Не секрет, що нормативно-правові акти, на які покладена певна суспільна надія щодо упорядкування суспільних відносин, на жаль, не спрацьовують і пояснювати це тільки посилаючись на складні еконо-